

priređivačice nudi sintezu najvažnijih književnopovijesnih i interpretativnih uvida u Đurđevićevo djelo, pisanu znanstvenim no pristupačnim stilom.

Đurđević je autor čije djelo obilježava dvostruka pripadnost, baroknom i novom eruditskom razdoblju. Pripadnost baroku, nadahnuta prethodnicima poput Gundulića i Ivana Bunića Vučića, očitovala se ponajviše u njegovim ljubavnim i pastoralnim stihovima te u biblijskoj poemi *Uzdasi Mandalijene pokornice*. Istodobno je pokazao sklonost prema eruditizmu koji će snažno obilježiti osamnaesto stoljeće, a svojim antikvarskim, historiografskim i filološkim interesima i kritičkijim odnosom prema izvorima, najavio je velike povjesničare i polihistore u Dubrovniku, Serafina Crijevića, Sebastijana Sladu i Ivana Mariju Matijaševića. Dojmljiv je njegov iskaz, istaknut i u uvodnoj studiji Lahorke Plejić Poje, kojim čitatelju *Života prisvetoga Benedikta* jamči da će mu zanjati pamet "poplavicom od svjedoka" (str. 35). I u isusovačkom i u benediktinskom redu Đurđević se zasigurno susreo s poticajnim uzorima i ozračjem učenosti i usmjerenosti prema razvoju znanstvenih disciplina. Iako se mnoge njegove tvrdnje danas mogu prokazati kao nedovoljno znanstvene, svijest o važnosti kritičkog preispitivanja i argumentiranja dokazima ne može mu se odreći. Ukorijenjen u književnu i znanstvenu tradiciju, uvijek u potrazi za novim spoznajama i za novim mogućnostima jezičnog izraza, Ignjat Đurđević i u novom izdanju Matičine edicije *Stoljeća hrvatske književnosti* potvrđuje svoj kanonski status, a ono će, nadamo se, potaknuti daljnja čitanja i proučavanja autora koji pripada samom vrhu dubrovačke i hrvatske književne baštine.

Irena Bratičević

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Cihan Yemişçi, *Doğu ile Batı'nın Sınırında Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri (1592-1714)*, Istanbul: Efe Akademi Yayınları, 2023. 272 str.

Turski povjesničar Cihan Yemişçi od završetka studija bio je zainteresiran za povijest Sredozemlja, Jadrana i Zapadnog Balkana. Baveći se osmansko-mletačkim odnosima za potrebe magistarskog rada, istraživao je takozvane "dubrovenedičke deftere" iz *Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi* u Istanbulu koji, osim podataka o Veneciji, sadrže i podatke o Dubrovniku. Tom se prilikom zainteresirao za Dubrovačku Republiku, tako da je u doktorskom radu pisao o osmansko-dubrovačkim političkim odnosima u 17. stoljeću (*XVII. Yüzyılda Osmanlı-Dubrovnik Siyasî İlişkileri*). Ova je knjiga, čiji naslov u prijevodu glasi *Osmansko-dubrovački odnosi na razmeđu Zapada i Istoka (1592.-1714.)*, autorov proširen i dopunjen doktorski rad.

Prema autorovoj klasifikaciji osmansko-dubrovačkih odnosa, razdoblje od 1592. do 1714. donijelo je promjene i pogoršanja. Pogoršanje odnosa započelo je već nakon Ciparskog rata (1570.-1573.) i to prvenstveno zato što je njegovim završetkom uslijedilo dugo razdoblje osmansko-mletačkog mira koje je trajalo do 1645. godine. Kako je u posljednjim desetljećima 16. stoljeća Sredozemlje gubilo na značaju, a na Levantu se pojavila engleska, francuska i holandska konkurencija, Mlečani su, uz poticaj svojih i bosanskih trgovaca, nove izvore prihoda potražili u Bosni i počeli su vrlo ozbiljno ugrožavati dubrovačke interese. Otvaranje splitske luke 1592. godine Dubrovčanima je, prema autorovu mišljenju, nanijelo vrlo ozbiljan udarac. Mletačka "ofanziva" bila je sveobuhvatna jer su u isto vrijeme, naročito u prvim desetljećima 17. stoljeća, svojatali i zaposjedali dubrovačko tlo - Lastovo, Sušac, Lokrum i Molunat. Osmanske vlasti u Istanbulu i Bosanskom ejaletu donekle su podržavale mletačke privredne interese, što je uvijek bilo na štetu Dubrovčana. Međutim, u slučajevima mletačke agresije na integritet Dubrovačke Republike, reagirale su jasno i u obranu Dubrovčana.

S druge strane, sami Osmanlije u jednom su trenutku postupili poput Mlečana. Ahmed-paša Hercegović na dubrovačkom je području imao nekretnine za koje su Dubrovčani njegovim nasljednicima, sve dok oko 1588. nisu izumrli, davali novčanu naknadu. Veliki vezir i drugi vezir počeli su otprilike u to vrijeme polagati pravo na Hercegovićeve nekretnine i otišli su toliko daleko da su osnovali Konavoski sandžak, a za sandžakbega imenovali su bivšeg beogradskog inspektora Ine-hana. Dubrovački su diplomati prilično brzo svladali krizu, međutim ona je još dugo vremena rađala nove probleme, kao što su, naprimjer, pokušaji novačenja Konavljana za osmansku vojsku.

Iako se pitanje Konavoskog sandžaka prilično brzo riješilo, činjenica je da Porta, pogotovo veliki veziri, u to vrijeme nije bila naklonjena Dubrovačkoj Republici. Sudjelovanje dubrovačkih brodova u španjolskoj armadi u ratu protiv Engleza 1585.-1604. godine još je više zakompliciralo odnose. U isto vrijeme, uskoci su u potrazi za plijenom na osmanskom tlu prelazili preko dubrovačkog područja, a Mlečani su tu činjenicu koristili da na Porti ocrne Dubrovčane. Porta je zaista zauzela stav da dubrovačke vlasti skoro pa surađuju s uskocima, iako su oni harali i po dubrovačkim selima. Uskoci su 1615. nestali sa scene, međutim osmanski razbojnici nisu. Sjevernoafrički gusari ozbiljno su ugrožavali dubrovačko pomorstvo, a sultanovi fermani protiv njih nisu bili djelotvorni.

Rovarenje Mlečana protiv Dubrovnika nastavilo se naročito u vrijeme njihova sukoba sa Španjolcima 1615.-1620., a Republiku su, bilo na Porti bilo na ratnim poprištima, vrlo ozbiljno ugrožavali i u vrijeme mletačko-osmanskih ratova 1645.-1669. i 1683.-1699. Razorni potres 1667. dodatno je ugrozio dubrovačku stabilnost na političkoj sceni.

Što se tiče Osmanlija, i u tom se slučaju pokazuje dvojnost njihova odnosa prema Dubrovniku, čiji su uzroci, kako ističe autor, raskoli unutar same osmanske vlasti. S jedne strane, Osmanlije su štitile Republiku od mletačke agresije i to su najjasnije pokazale za vrijeme sklapanja mira u Srijemskim Karlovcima 1699., kada su se Mlečani morali

obavezati da će napustiti osmansko područje tik uz dubrovačku granicu, koje su u proteklom ratu osvojili. S druge strane, koncem 1670-ih i početkom 1680-ih godina, odvijala se najveća kriza u povijesti osmansko-dubrovačkih odnosa, koja ne bi bila moguća da je središnja osmanska vlast propisno funkcionirala. Svemoćni veliki vezir Kara Mustafa-paša, kojega je Yemişçi duhovito i s pravom nazvao "slonom u dućanu stakla", optužio je Dubrovčane da su u Kandijskom ratu naplaćivali povećane carine osmanskim trgovcima i tražio je ogromnu odštetu. Zlostavljao je dubrovačke poklisare i bacao ih u najgore zatvore. I Senatu i poklisarima bilo je jasno da dokazivanjem nevinosti ništa neće postići i da se jedino mogu boriti za što manji iznos navodne odštete.

Pravdajući se da su zbog mletačke blokade dubrovačke granice osiromašili, Dubrovčani su 1687. godine prestali plaćati harač sultanu, a 1695. na Porti su postigli dogovor da će za zaostale harače i za harače do kraja rata isplatiti 18.888 ungara. Prema procjeni autora, s tom 1695. godinom počela je faza propadanja osmansko-dubrovačkih odnosa.

Opisane teme koje su obilježile osmansko-dubrovačke odnose 1592.-1714. godine, autor je u knjizi podijelio na pet poglavlja. U poglavlju "Uvod: Osmansko Carstvo uoči i početkom 17. stoljeća" analizira najvažnije čimbenike koji su utjecali na mijenjanje osmansko-dubrovačkih odnosa. Posebnu pažnju daje rušenju slike "Nepobjedivog Turčina", odnosno dubrovačkoj ulozi u planovima protjerivanja Osmanlija s Balkana, kao i raznim mletačkim akcijama s ciljem slabljenja i uništenja dubrovačke konkurencije. Neki trendovi u osmanskoj imperijalnoj politici utjecali su na osmansko-dubrovačke odnose, a autor posebno ističe sustav zakupa osmanskih državnih poreza koji je ugrozio dubrovačke davno stečene povlastice, kao i sveprisutno mito i korupciju u osmanskim državnim institucijama. Na odnose su utjecali i kopnjeni i morski razbojnici, kao i pokušaj osnutka Konavoskog sandžaka. U poglavlju "Konkurencija i neprijateljstvo na Jadranu: Osmanska zaštita Dubrovnika od mletačkog napada" analiziraju se razlozi, posljedice i raspleti mletačkih posizanja i osvajanja Lastova, Lokruma, Molunta, Sušca, kao i luke Gruž. Poglavlje "Dubrovnik i Dubrovčani u vrijeme osmanskih gusarskih napada" donosi podatke o akcijama i podrijetlu osmanskih gusara koji su ugrožavali dubrovačko pomorstvo. "Učinci Kandijskog rata na Dubrovnik i na njegove odnose s Osmanlijama" analiziraju se u četvrtom poglavlju, s posebnim osvrtom na posljedice velikog dubrovačkog potresa 1667. godine. "'Slon u dućanu stakla': Merzifonlu Kara Mustafa-paša i velika kriza u osmansko-dubrovačkim odnosima" posljednje je poglavlje o dubrovačkim iskustvima s poremećenim sustavom osmanske središnje vlasti te o privremenom prestanku plaćanja dubrovačkog harača, koje autor naziva "prekidom osmansko-dubrovačkih odnosa".

Osnova na kojoj je Yemişçi pisao ovu knjigu, bili su izvori iz *Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi* u Istanbulu i iz Državnog arhiva u Dubrovniku. Zahvaljujući spoznajama nastalima na temelju arhivskih istraživanja, koje je upotpunio relevantnom literaturom, donio je objektivne zaključke, koje je, ugradivši političke i privredne utjecaje zapadnih kršćanskih

zemalja, smjestio u širi okvir. Stoga knjiga Cihana Yemişçija predstavlja važan doprinos razumijevanju specifičnih osmansko-dubrovačkih odnosa u kontekstu promjena u Osmanskom Carstvu, u Dubrovačkoj Republici i na široj poslovnoj i političkoj sceni.

Vesna Miović

Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku

Đuro Hidža, *Carmina latina. Latinske pjesme*, uvod, kritičko izdanje i prijevod dijela satiričnih epigrama Jadranka Bagarić, prijevod Zrinka Blažević, Zagreb: Latina et Graeca, 2024. 375 str.

U krugu dubrovačkih liječnika u doba Republike bilo je diplomata, osumnjičenih špijuna, trovača, znanstvenika i književnika, ali malo je tko među njima tako dobro poznao običaje, sklonosti i nastojanja svojih sugrađana kao Đuro Hidža (1752.-1833.). Podrijetlom iz Konavala, sin Antuna Hidže (člana bratovštine lazarina i dubrovačkog izaslanika kod bosanskog vezira u Travniku sredinom 18. stoljeća), nasljednik imućne obitelji Arboscelli, koja je pred državnim vlastima jamčila za stipendiju što ju je podijelio s bliskim rođakom Mihom Grgurevićem za studij medicine u Bologni, kao angažirani intelektualac privlačio je istraživače osobito u 20. stoljeću.

Tijekom ključnih političkih preobražaja, od sloma Dubrovačke Republike preko uspostave kratkotrajne francuske uprave do konačnog svođenja Dubrovnika na razinu provincijskog gradića unutar habsburške Dalmacije, secirao je dubrovačko društvo britkim stihovima oštro poput skalpela koji mu nije zadrhtao u ruci dok je desetljećima brinuo o zdravlju svojih sugrađana. Naslijedivši oca, kao član lazarina, razvijao je svoje veze s pripadnicima svih gradskih staleža i okolice. No, činio je to više zahvaljujući svom liječničkom pozivu, nego položaju uglednoga pučanina u znamenitoj bratovštini. Poznate žalbe fra Inocent Čulića da je upravo zbog Hidže izgubio sluh i ušao u povijest naše književnosti kao "fratar gluhi", možemo pripisati poslovičnoj pakosti kojom je Čulić progonio cijeli niz svojih sugrađana tijekom početnoga razdoblja austrijske vlasti. Drugi u javnosti nisu osporavali Hidžino liječničko umijeće.

Istaknuti član dubrovačkog klasicističkoga kruga, Đuro Hidža stekao je mjesto u pregledima povijesti stanovništva i u radovima o povijesti dubrovačke medicine, ali ponajviše se nametnuo povjesničarima književnosti i klasičnim filozofima. U tome je uspio podjednako kao plodan prevoditelj rimskih klasika, Horacija, Katula, Tibula, Vergilija i Ovidija, kao i izvornim pjesničkim stvaralaštvom. Hidžini izabrani stihovi od prvog izdanja u dubrovačkoj tiskari Antuna Martecchinija 1802. godine naposljetku su